

STUDIU PRIVIND RESTAURAREA TURNULUI- LOCUINȚĂ DE LA PRIMĂRIA VECHE DIN SIBIU

Arh. HERMANN FABINI

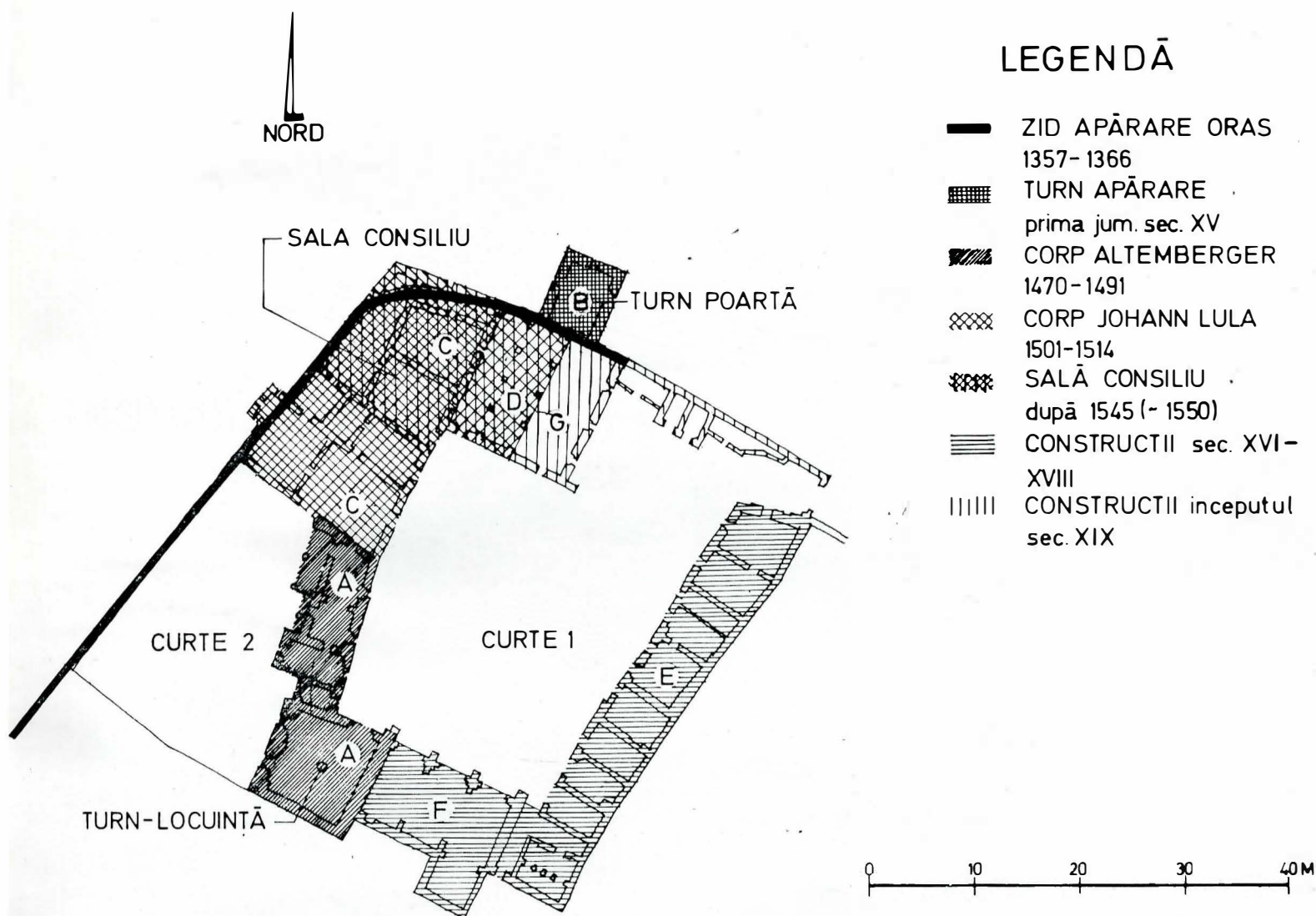

Fig. 1. Planul primăriei vechi din Sibiu.

Dintre puținele construcții civile ale veacurilor XV și XVI care s-au păstrat pe teritoriul Transilvaniei, primăria veche din Sibiu reprezintă, fără îndoială, un exemplar de primă importanță¹. Complexul arhitectonic de astăzi este rezultatul mai multor etape de construcție, eșalonate în diferite perioade de înflorire economică și politică a Sibiuului². Remarcabil este faptul că aceste etape corespund unor

funcții diferite – fortificație, locuință și sediu administrativ – pe care clădirea le-a îndeplinit în timp.

O datare precisă a celor mai vechi ziduri este greu de făcut înainte de încheierea și publicarea cercetărilor arheologice, dar se poate afirma că anumite porțiuni reprezintă fragmente ale celei de-a treia incinte fortificate a orașului, realizată în veacul al XIV-lea (fig. 1, turnul de poartă B și ziduri de apărare). Sub rezerva unei confirmări prin studiu arheologic, execuția acestor elemente de fortificație poate fi localizată între 1357 și 1366³.

Turnul-locuință (fig. 1, turn A) aparține celei de-a doua etape de construcție. În stadiul actual al cercetărilor, nu se poate ști dacă el a avut și rol de apărare, în forma anterioară anului 1470, sau dacă a existat un al doilea zid de apărare, între turnul-locuință și colțul de nord al

¹ Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, Ed. Acad. R.P.R., 1963, vol. I, p. 345: „Un alt exemplu de arhitectură civilă de acest gen, mai valoros intrucit este mai complet și mai puțin atins de refacerii ulterioare, ne întârșează vechea primărie din Sibiu”.

² „und da zu jener Zeit auf der ganzen langen Strecke von Constantinopel bis Hermannstadt keine befestigte christliche Stadt mehr zu finden war, so konnten die Hermannstädter wohl, ohne sich zu überheben, ihre Stadt für einen Schirm und Schild der ganzen Christenheit erklären”. (Zwei gleichzeitige Berichte über die Eroberung Constantinopels durch die Türken im Jahre 1453, in „Archiv für siebenbürgische Landeskunde”, neue Folge, Band 2, Brașov, 1855, p. 157).

³ Gustav Seivert, *Die Stadt Hermannstadt. Eine historische Skizze*, Sibiu, 1859, p. 14.

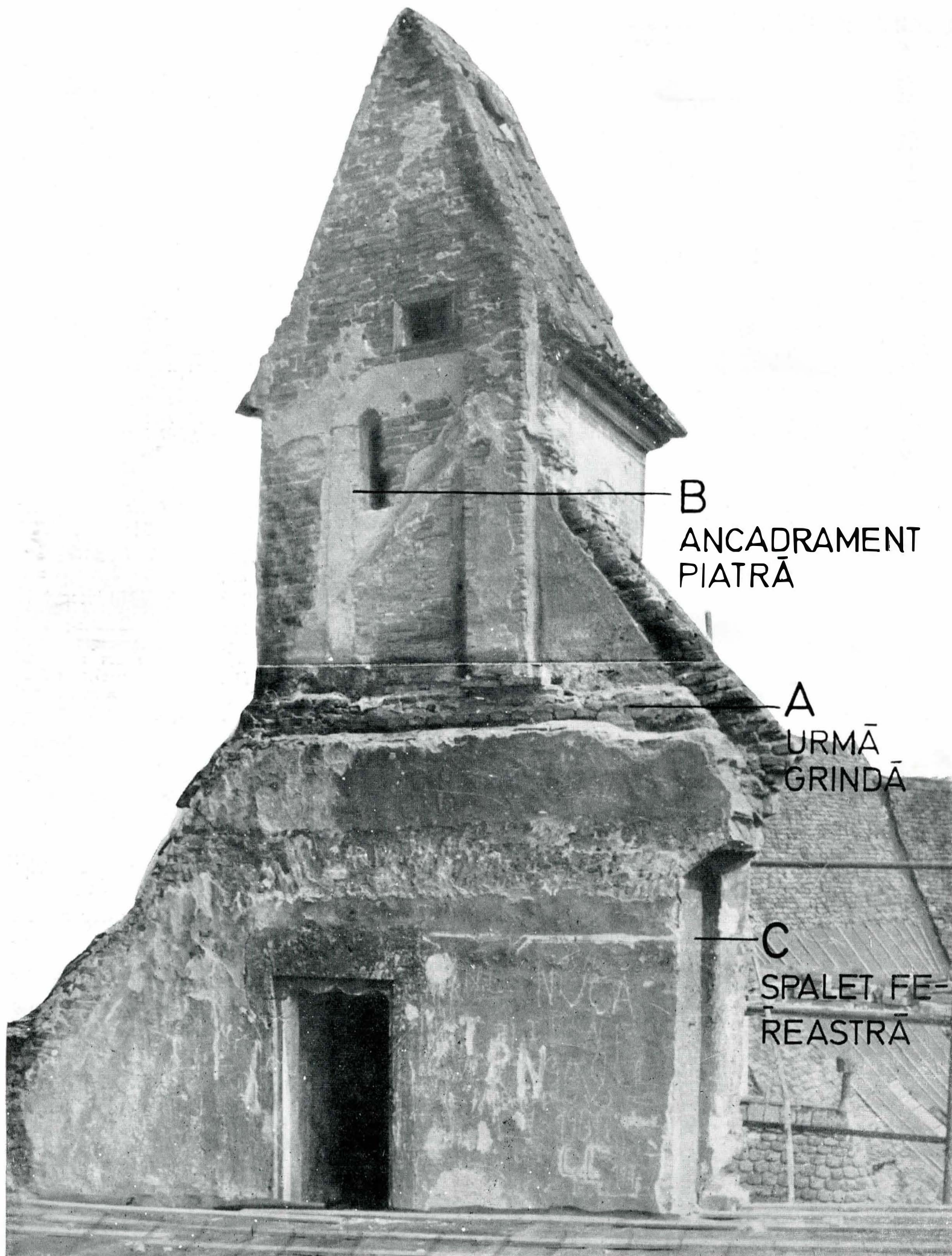

Fig. 2. Turnul de scară dinspre sud-vest.

PROFIL CĂRĂMIDĂ
FORMAT SPECIAL
FRAGMENTE PIATRĂ

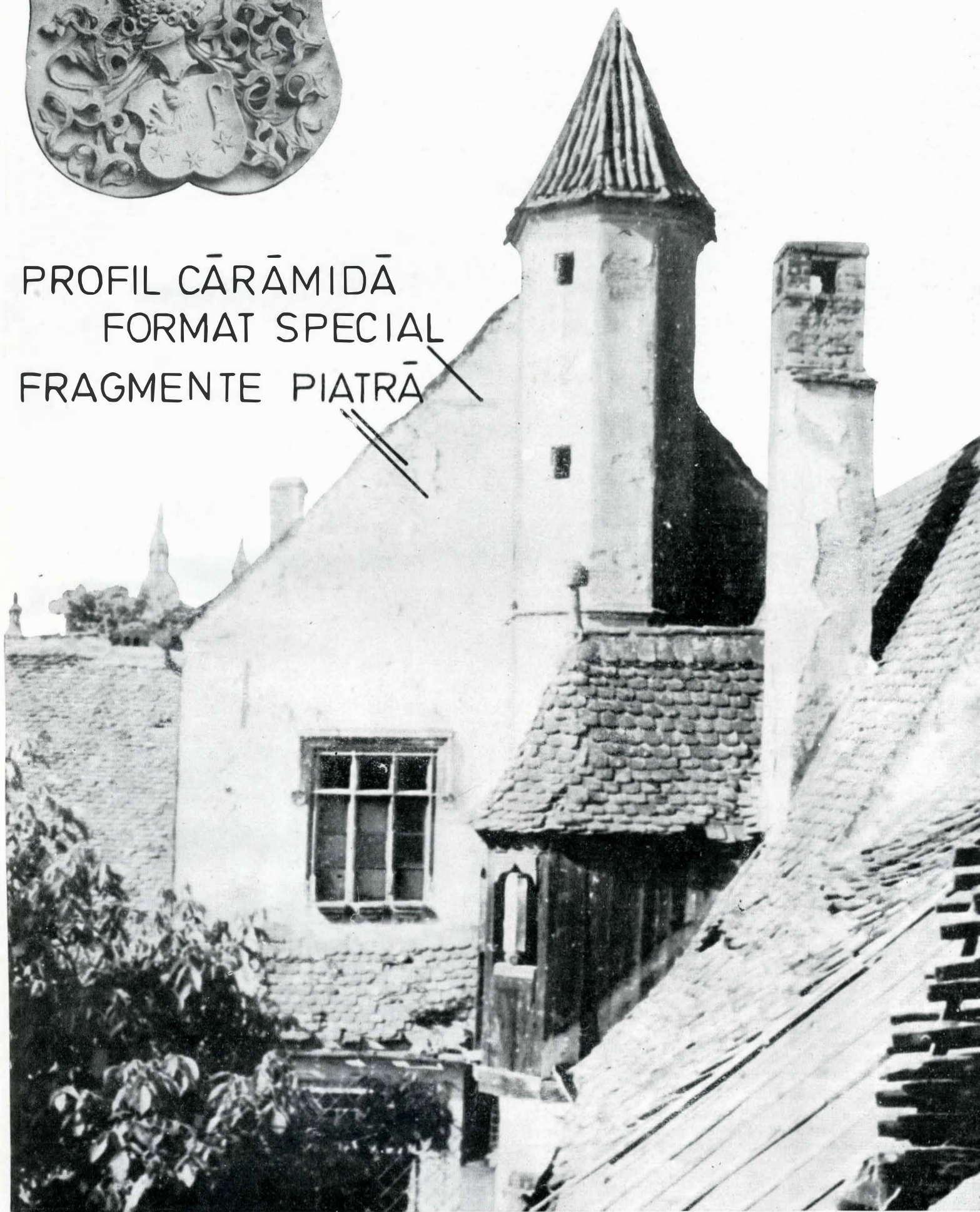

Fig. 3. Emblema lui Thomas Altemberger.

Fig. 4. Corpul Altemberger văzut din nord-est.

primăriei. Din observarea unor neconcordanțe între dispoziția golurilor actuale și unele fragmente de arce de descărcare, se poate formula ipoteza unei clădiri care a precedat, pe același loc, etapa de construcție a veacului al XV-lea, etapă care a înglobat parțial fragmente ale construcției inițiale.

Date mai precise asupra turnului-locuință se cunosc de-abia de la sfârșitul secolului al XV-lea, când clădirea devine proprietatea lui Thomas Altemberger, comite al sașilor în intervalul 1472–1491⁴. În timpul acestuia, se execută corpul de clădire din colțul de sud-vest al complexului actual, reunit cu turnul-locuință (fig. 1, zona A). Limitarea în timp a lucrărilor se poate face cu precizie, datorită blazonelor⁵ lui Thomas Altemberger (fig. 3) și al soției sale, Afra von Salzburg⁶, care apar pe diferite elemente sculptate: chei de boltă, ancadrame etc.

După 1491, casa trece în proprietatea lui Nicolaus Prol, primar al Sibiului, decedat în 1499; văduva acestuia se recăsătorește cu Johann Lula(i)⁷, care adaugă casei Altemberger un nou corp de clădire (fig. 1, C), datat de Reissenberger⁸ în intervalul 1501–1514, în baza unui fragment de ancadrament împodobit cu blazonul familiei Lula(i) (fragment astăzi dispărut).

În 1521, casa devine proprietatea lui Marcus Pempflinger și este pusă la licitație după moartea acestuia, fiind cumpărată de oraș în 1545⁹, pentru a fi utilizată ca primărie. Conform părerii lui Seivert¹⁰, amenajările pentru noua funcție, efectuate către mijlocul veacului al XVI-lea, au inclus amenajarea la etaj a sălii consiliului (fig. 1, suprafața hașurată C-D), care a fost mărită în raport cu suprafața parterului, sarcina planșeului scos în consolă fiind preluată de un stîlp de piatră, solidarizat cu vechiul zid de apărare printr-o suită de arce. Din aceeași perioadă datează și ancadramele de stil Renaștere ale sălii consiliului.

Către anul 1818, primăria veche pare să se fi aflat într-o stare de relativă degradare, judecînd după consemnările reparațiilor din 1888¹¹, în care se spune că, înainte cu 70 de ani, a fost desființat balconul fațadei dinspre curte, păstrîndu-se doar consolele de piatră. Probabil în aceeași perioadă a fost dărîmat și ultimul etaj al turnului-locuință, reprezentat în întregime, pentru ultima dată, în pictura lui Franz Neuhauser¹² din anul 1808 (fig. 7). O altă transformare efectuată la începutul veacului al XIX-lea a fost adăugirea unui corp de clădire pe latura de est a sălii consiliului (fig. 1, G).

* * *

Din ansamblul problemelor pe care le ridică restaurarea unei clădiri cu etape de realizare atît de numeroase,

⁴ Johann Seivert ș. a., *Die Grafen der sächsischen Nation und Königsrichter von Hermannstadt*, în „Siebenbürgischer Volkskalender“, 1865.

⁵ Ludwig Reissenberger, *Überreste der Gotik und Renaissance an Profanbauten in Hermannstadt*, în „Arch. f. s. Lk.“, Band 21, Heft 1, Sibiu, 1887, p. 447; Georg Soterius, *Historia plesque de Cibinio tractans auctore Georgio Soterio*, 1728, manuscris în Biblioteca Brukenthal, p. 29.

⁶ Erich Michael Thalgott, *Hermannstadt, Die baugeschichtliche Entwicklung einer siebenbürgischen Stadt*, Sibiu, 1934, p. 46.

⁷ L. Reissenberger, op. cit., p. 476.

⁸ Ibidem, p. 477.

⁹ „In anul 1545 casa lui Markus Pempflinger este cumpărată cu 1922 guldeni și 64 dinari și amenajată ca primărie” (G. Seivert, op. cit., p. 48).

¹⁰ „Seivert menționează același lucru și anume faptul că în urma presiunilor exercitate de creditorii lui Pempflinger casa acestuia a fost scoasă la licitație... drept urmare orașul, pentru a arăta totodată că primăria veche care funcționase pînă atunci în clădirea numită „Priesterhof” ar fi prea mică, a lărgit colțul deasupra zidului circular înconjurător, colț care se sprijină pe un singur stîlp de piatră, amenajînd în noua încăpere sala magistraturii și a consiliului” (L. Reissenberger, op. cit., p. 477 ș. u.).

¹¹ „privind refacerea și adaptarea balconului deschis de la primărie, care a fost desființat acum 70 de ani din cauza degradării sale ca și a lemnăriei complete putrezite; acest balcon a fost în sfîrșit adaptat și reamenajat cu încuviințarea onorabilului magistrat și onoratei comunități a orașului”. (Protocol asupra lucrărilor de refacere din anul 1888; a fost descoperit pe șantier, sub podeaua unei camere din corpul de clădire Altemberger).

¹² Vedere a Sibiului, din 1808 (Colecția de picturi a Muzeului Brukenthal).

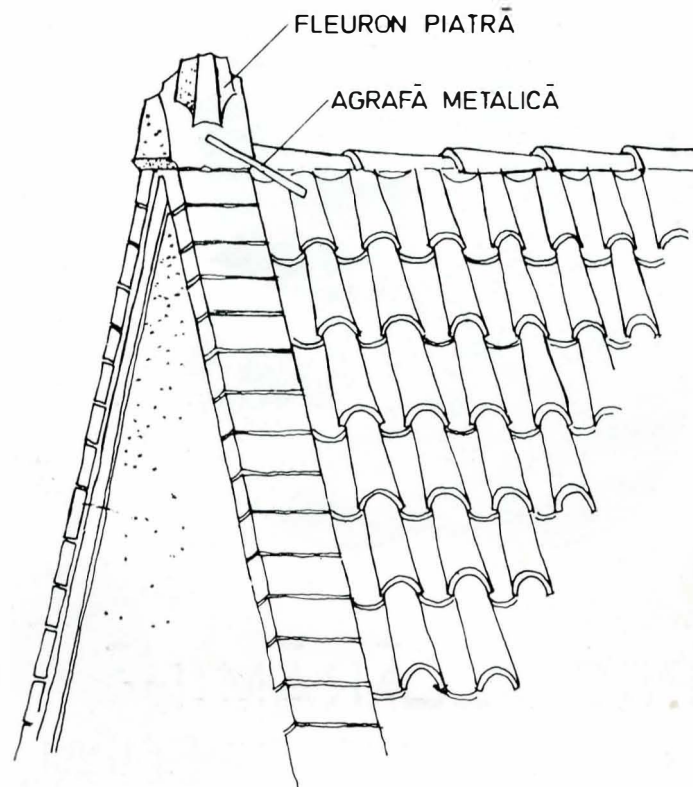

Fig. 5. Detaliu de coamă de la casa Haller.

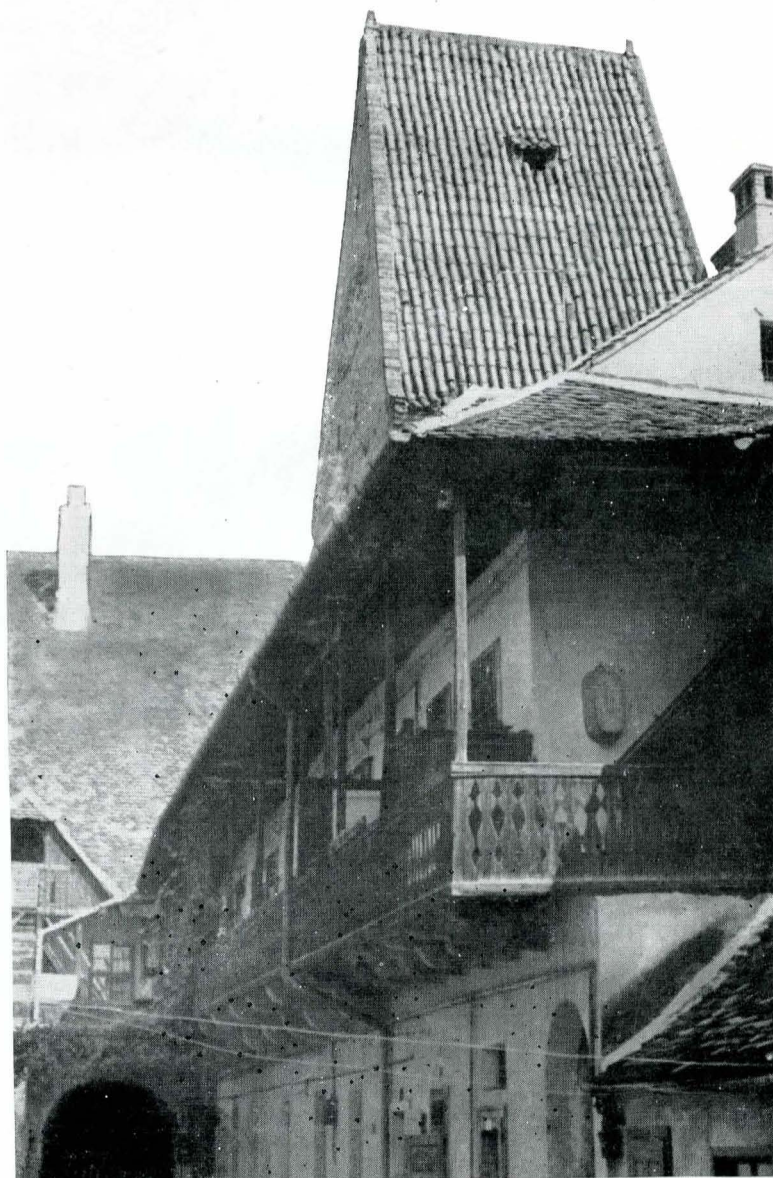

Fig. 6. Vedere din curtea casei Haller.

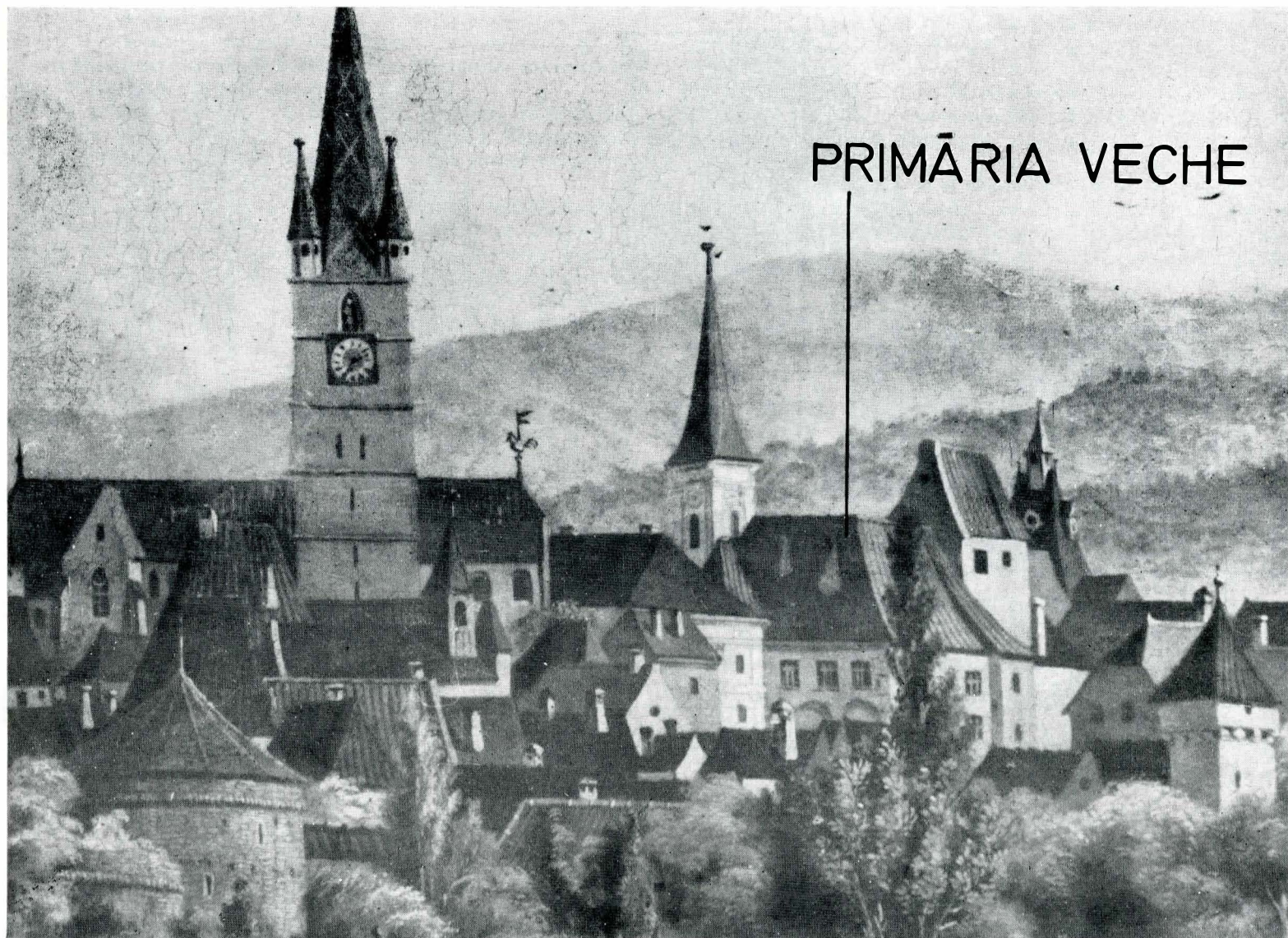

Fig. 7. Detaliu din tabloul lui Franz Neuhauser.

studiul de față tratează numai refacerea ultimului nivel al turnului-locuință. În afară de faptul că rezolvarea acestui aspect poate conduce la concluzii utile pentru restaurarea generală, am considerat că este indicată studierea în primul rând a corpului Altemberger, care este cea mai veche parte a locuinței.

În prezent, corpul Altemberger este alcătuit din turnul-locuință – cuprinzând trei nivele, respectiv parter și două etaje – și un corp de legătură cu partea de nord. O deosebită valoare prezintă detaliile de pietrărie de la portale, ferestre și loggie¹³. În situația actuală, turnulețul scării este mai înalt decât turnul-locuință (fig. 10), din cauza dărîmării mai sus-menționate a celui de-al treilea etaj. Cea mai bună imagine a aspectului anterior acestei mutilări este oferită de pictura lui Neuhauser, care nu putea constitui, totuși, o bază științifică de restaurare.

Pentru reconstituirea ultimului etaj erau necesare următoarele date:

- Înălțimea camerei de la etajul III.
- Formele acoperișului, ale cornișei și ale celor două pinioane.
- Dimensiunile și forma ferestrelor.

Înălțimea camerei a putut fi ușor dedusă, întrucât se păstrează urma grinzilor planșeului pe zidul turnului scării

și pe fragmentul zidului de nord al sălii de la etajul III, conservat în interiorul șarpantei refăcute după dărîmarea (fig. 2). Așezarea exactă a planșeului este confirmată și de poziția unui ancadrament de ușă, astăzi înzidit, prin care se făcea legătura între casa scării și pod, (fig. 2, ancadrament B).

Restabilirea formei și a structurii acoperișului a fost studiată pe mai multe căi. Mai întâi, s-au luat în considerare, pantele învelitorilor din veacul al XV-lea, conservate la turnul scării și la corpul de legătură construit în etapa Altemberger. Apoi, literatura de specialitate¹⁴ ne-a atras atenția asupra unei construcții contemporane de la sfîrșitul secolului al XV-lea, care a aparținut aceluiași proprietar Thomas Altemberger, și al cărei studiu ne-a furnizat date concludente pentru reconstituirea urmărită. Această construcție este casa Haller din Sibiu (Piața Republicii nr. 10), care păstrează un turn-locuință intact (fig. 6)¹⁵, prezentînd și alte asemănări cu etapa Altemberger a primăriei vechi, dintre care menționăm balconul de lemn pe console de piatră, precum și modenatura ancadramentelor de piatră ale ferestrelor, ușor simplificată în raport cu primăria veche.

Din compararea celor două clădiri, se naște impresia că la casa Haller au fost schițate o serie de idei, care au fost apoi realizate cu deplină maturitate și, eventual, cu o calificare superioară a mîinii de lucru, la casa Altemberger.

Avînd în vedere corespondențele semnalate, studiul de reconstituire a turnului-locuință de la primăria veche a

¹³ „Numai ancadramentele ușilor și ferestrelor ca și contraforturile și consolele bovindoului și ale loggiei existente odinioară sînt din piatră lăcuită, și anume din aceeași piatră din care s-a executat paramentul bisericii evanghelice parohiale a orașului Sibiu”. (L. Reissenberger, op. cit., p. 463); Dr. August von Essenwein, *Die romanische und gotische Baukunst. Der Wohnbau, in Handbuch der Architektur*, 4. Band, 2. Heft, Darmstadt, 1892, p. 205–206: „Steindetails an Konsolen, Kellerfenster und Türeinfassungen vom Rathaus in Krakow, die auffallende Aenlichkeit mit denen vom Hermannstädter Rathaus haben sodass man annehmen kann, dass die Meister des alten Rathauses mit denen aus Krakow in Verbindung standen”.

¹⁴ G. Seivert, op. cit., p. 24.

¹⁵ Cu privire la programul arhitectural al turnului-locuință, vezi: A. v. Essenwein, op. cit., p. 85–87, 135 și 180; Dr. phil. K. G. Stephani, *Der älteste deutsche Wohnbau und seine Einrichtung*, Leipzig, 1903, p. 488–489, 512; E. M. Thalgott, op. cit., p. 45–48.

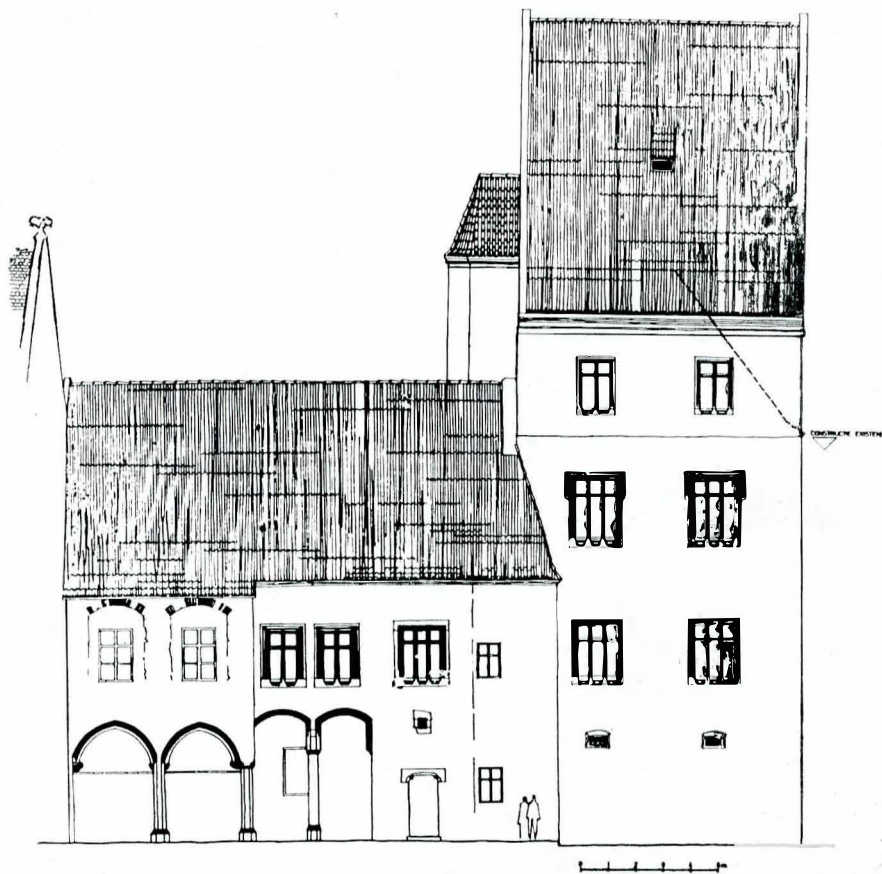

Fig. 8. Primăria veche, propunere de reconstituire a turnului-locuință.
Fig. 10. Secțiune prin turn, situația existentă.

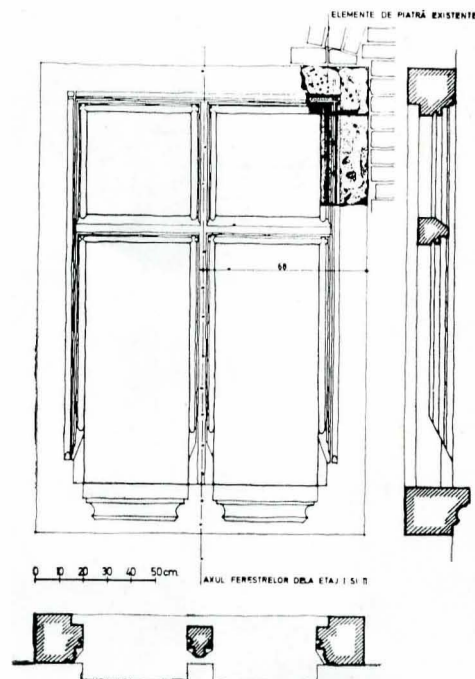
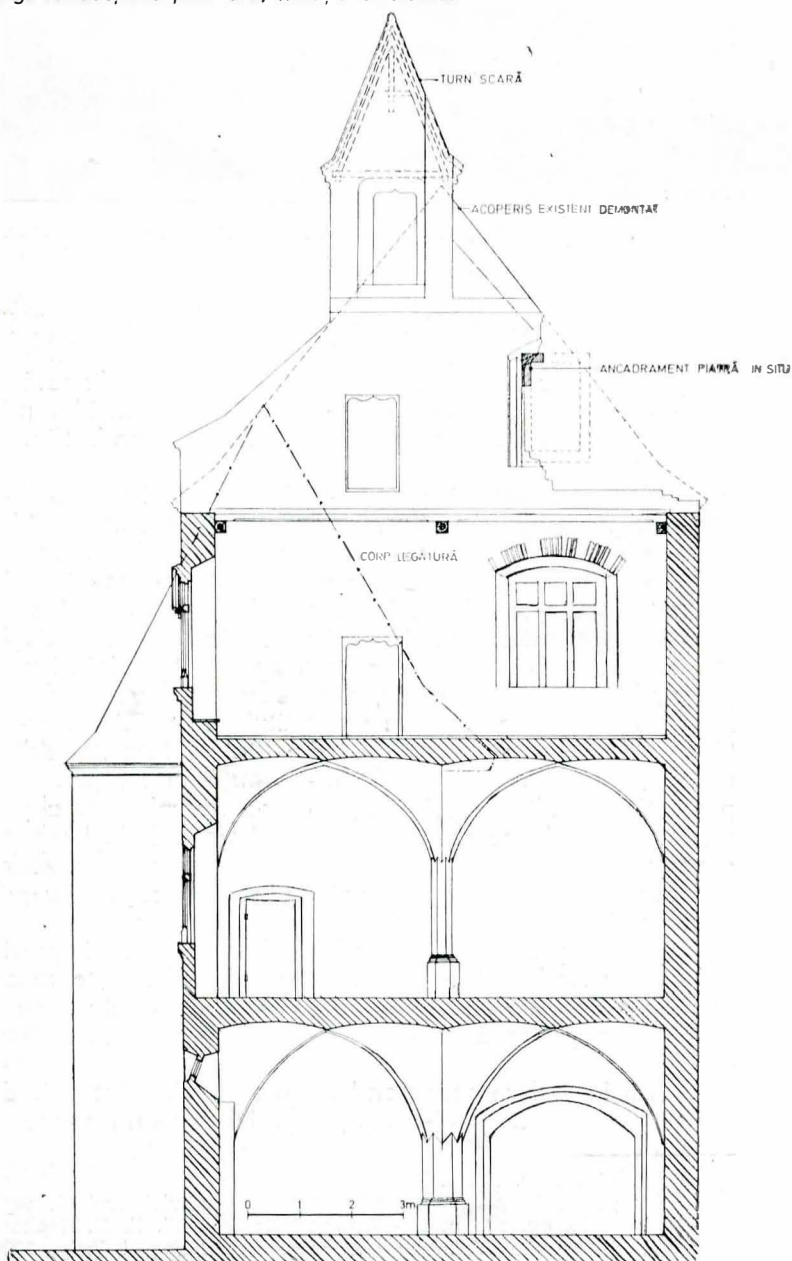
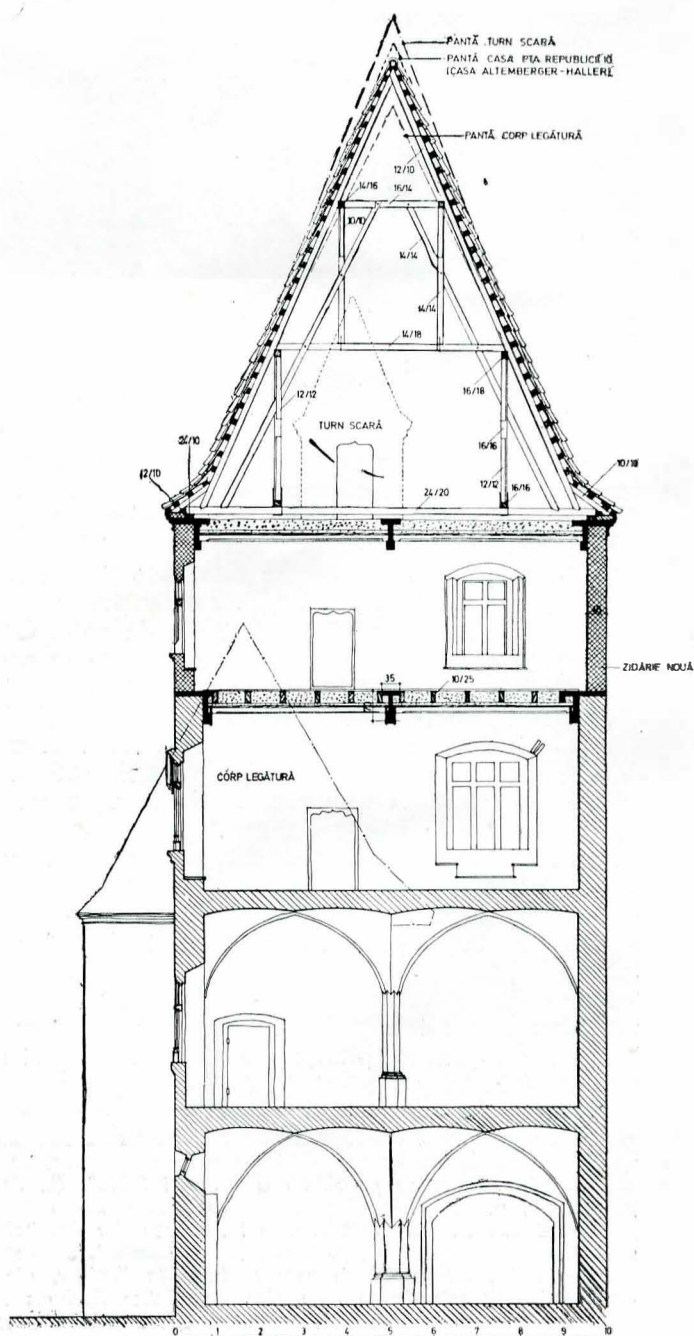

Fig. 9. Reconstituirea ferestrei de la etajul III.

Fig. 11. Secțiune prin turn, propunere de restaurare.

preluat de la casa Haller detaliile constructive privind șarpanta acoperișului, cornișa, materialul de învelitoare (olane), precum și modul de racordare a învelitorii cu zidurile pinioanelor (fig. 5).

Cu această ocazie, s-a constatat că toate învelitorile cercetate la turnul scării, corpul de legătură Altemberger și turnul-locuință al casei Haller prezintă o pantă aproape identică, variind între 64° și 68,5°.

Etapa următoare a studiului a cuprins reconstituirea dimensiunilor și a tipului ferestrelor. Din fericire, fragmentul de zidărie de la etajul III, conservat sub noua învelitoare, a păstrat în situ două piese originale ale unui ancadrament de fereastră din piatră (fig. 9), inclusiv jumătate din cadrul de zidărie al golului respectiv. Avându-se în vedere axarea golurilor de la etajele I și II, precum și corespondența acestui ax cu fragmentul de fereastră conservat în zidul fostului etaj III, a fost posibilă reconstituirea întregului ancadrament. O confirmare a corectitudinii acestei reconstituiri o reprezintă faptul că lățimea astfel obținută, 430 mm, se încadrează în variația de lățimi pe care o prezintă celelalte ferestre ale primăriei vechi (355–445 mm), apropiindu-se și de lățimea ferestrelor turnului-locuință de la casa Haller (trei ferestre cu lățimea de 394 mm). Profilele ancadramentului au putut fi stabilite cu exactitate datorită fragmentelor de piatră conservate.

* * *

Rezultatele cercetării au fost integrate într-un proiect de reconstituire (fig. 8, 11, 13). Volumul rezultat din stu-

diul de întregire a etajului și de refacere a acoperișului a fost transpus pe fotografii, pentru a se vedea cum se integrează imaginea restaurată în zona de imediată apropiere, dar și în ansamblul orașului medieval. Din studiul fotografic, reiese că atât monumentul de arhitectură cit și silueta orașului vor fi îmbogățite prin reconstituirea ultimului nivel al turnului-locuință.

Curtea interioară va fi dominată de noul accent vertical (fig. 13), iar ansamblul primăriei vechi văzut dinspre nord-vest va câștiga datorită împlinirii (prin reîntregirea turnului) siluetei originale, caracterizată prin asimetrie ritmică.

În sfârșit, silueta orașului va redobîndi, prin această restaurare, una dintre verticalele ei inițiale.

ZUSAMMENFASSUNG

Einer der wertvollsten mittelalterlichen Bauten Siebenbürgens ist das alte hermannstädter Rathaus, das verschiedene Bauperioden enthält (Abb. 1.). Aus dem 15. Jh. stammt die Wohnung Thomas Altembergers (Sachsegraf zwischen 1472–1491), mit einem Wohnturm versehen, welcher vielleicht einer früheren Bauphase angehört. Das dritte Geschoss des Wohnturmes, sowie das alte Dach, wurden am Anfang des 19. Jhs. abgetragen.

Die Studie für die Wiederherstellung des letzten Geschosses wurde auf folgenden Grundlagen durchgeführt:

- zeitliche Darstellungen des alten Rathauses mit Ansicht des Wohnturmes, vor der Abtragung des letzten Geschosses (Abb. 1.);
- Genaue Vermessungen der Spuren des letzten Geschosses, bewahrt auf der gegenwärtigen Mauer (Abb. 2.);
- Vergleich mit dem Hallerhaus von Sibiu (Hermannstadt) das aus der gleichen Zeit stammt, auch Thomas Altemberger gehörte und einen relativ gut erhaltenen Wohnturm besitzt. (Abb. 5, 6).

Fig. 12. Desen din prima jumătate a secolului XIX.

Fig. 13. Propunere de reconstituire a ultimului nivel al turnului-locuință.

